

Нероденко М.В., студент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Череватюк В.Б., к.і.н., доцент

СУЧАСНА ПРИРОДНО-ПРАВОВА ДОКТРИНА

Актуальність питання, що розглядається, зумовлена теоретичним і практичним значенням формування такої правової категорії, як правова доктрина, за допомогою якої значно розширюється наукове вчення про сутність і зміст права, його взаємодію з іншими правовими галузями та науками не лише юридичної спрямованості, вплив на формування сучасного законодавства і досвід його застосування, тлумачення правових норм, становлення сучасної державної правової політики України.

Незважаючи на всі свої недоліки, юснатуралізм завжди посідав своєрідне місце у структурі філософсько-правової думки, подекуди навіть витісняючи інші типи праворозуміння. Іноді лунають твердження, що винятково природно-правова доктрина може бути сферою філософії права, а юридичний позитивізм, соціологічне праворозуміння тощо не можуть «претендувати» на цей високий статус [1], що звісно не витримує жодної критики [2].

Природно-правова школа, як відомо, виходить з того, що право притаманне людині в силу її природи. Таке бачення права відкривається крізь призму поняття природної влади, тобто влади природи в самій людині і в стосунках між людьми. Усвідомлюючи свою владу, людина виявляє своє природне право, в межах якого вона вільна проявляти активність [2].

Представники сучасних теорій природного права у своїй критиці позитивістських аргументів про право зберігають низку відомих постулатів класичної юснатуралістичної традиції: існують об'єктивно задані моральні норми і принципи, які лежать в основі світового порядку і підлягають пізнанню людським розумом; природне право – юридична форма певних моральних принципів, що становлять основу нормативного правопорядку; індивід має сукупність природних і невідчужуваних прав, існування яких об'єктивно передуює появі норм позитивного права; норми позитивного права, а також принципу *lex iniusta non est lex*, сприйнятому в тому сенсі, що несправедливі закони не створюють морального обов'язку їм підкорюватись [3, с. 420].

Починаючи з 1990-х рр. з'являються праці, в яких природно-правові підходи стають філософсько-світоглядним та теоретико-методологічним підґрунтям осмислення проблем правового буття. Серед публікацій цього періоду можна назвати насамперед роботи В.А. Бачиніна [4], О.М. Костенка [5], О.М. Мироненка [6], П.М. Рабіновича [7]. Згодом

з'являються й інші праці, в яких здійснюється поглиблена розробка означених проблем з активним використанням філософського інструментарію, зокрема й природно-правового характеру (А.А. Козловський, С.І. Максимов, О.В. Стівба), досліджуються аксіологічні й гносеологічні аспекти правової проблематики (О.О. Бандура), здійснюється філософське та історико-теоретичне осмислення природного права (С.П. Головатий, С.С. Сливка), розкривається діалектика духовних та матеріальних основ природних прав людини (О.А. Івакін), пропонуються соціальнофілософські інтерпретації права та справедливості (О.О. Мережко), розглядаються державно-юридичні аспекти проблем праворозуміння, верховенства права, дихотомії духу і букви права (Т.І. Дудаш, М.І. Козюбра, С.В. Шевчук та ін.), здійснюються спроби переосмислити юснатуралізм з позиції інтегрального праворозуміння (С.І. Тімуш) тощо [7, с. 253].

У соціокультурній концепції В.А. Бачиніна поняття природного права розглядається як утворення, що має своїм витокком опозиційно-бінарне мислення, властиве насамперед західній цивілізації. Природне право постає тут як філософсько-правова і юридична парадигма, що спирається на ідею єдиних нормативно-ціннісних принципів, які панують у космосі, природі та в суспільстві і здатні бути мірилом справедливості законоположень встановлених державою. Вчений схиляється до ціннісного й морально-етичного трактування юснатуралізму, а також визнає існування «природної моралі», під якою розуміється позаінституційна «система нормативних приписів, які стоять на охороні таких універсальних цінностей буття, як життя, свобода, і гідність кожної людини» [4].

Концепція так званої «натуралістичної» юриспруденції («соціального натуралізму») О.М. Костенка ґрунтується на новочасних натурфілософських ідеях матеріалістично-емпіричного спрямування. Стверджується, що парадигма «універсального натуралізму» – це єдиний «спільний знаменник» для усіх людей усього світу й усіх часів». При цьому поняття «природного» використовується тут у кількох значеннях: «натурального» як фізичних і біологічних законів органічного та сутнісно-культурного. Так, зокрема, вказується, що основою державно-юридичних законів мають бути закони Природи – «Матері всього суцього», яка є для останнього «вищим Законодавцем». Йдеться про закони Природної Конституції людини, природні закони суспільного життя людини. Водночас наголошується на тому, що об'єктивні соціальні закони є не менш, а більш природними, ніж закони фізичні й біологічні [5].

Окремі впливи ідей школи новочасного природного права можна побачити у концепції «загальносоціального» права П.М. Рабіновича. Серед глибинних соціальних причин, які породжують неминучість існування природного типу праворозуміння, вчений вказує на

неоднорідність потреб та інтересів окремих частин суспільства, що породжує відмінні уявлення про цінності й, відповідно, про справедливе-несправедливе, правове-неправове. Відповідником природного права тут виступає право як загальносоціальне (соціально-природне, соціальнозакономірне) явище, яке виникає та існує незалежно від держави [7].

Підсумовуючи викладене, можна зробити декілька узагальнень. Уявлення про природне право, вироблені в історії правової думки, змінюються від образів «золотої доби», «Природи-Матері» й «природного стану» в класичному юснатуралізмі до поняття «внутрішньої моралі» позитивного права, в якому еквівалентом природного права постає сукупність загальних принципів державно-юридичного регулювання. Відтак граничними випадками розвитку природноправових уявлень виступають, з одного боку, соціальна утопія, а з іншого – вимоги до конкретно-історичної правотворчої чи правозастосовної практики. Такі вимоги, своєю чергою, можуть становити деяку зовнішню, неюридичну чи «внутрішню», іманентну мораль юридичного регулювання, мати як формальний (рівність, всезагальність тощо), так і певний матеріальний нормативний зміст. Власні моделі використання природно-правового підходу в державно-юридичному регулюванні пропонуються у відмінних у світоглядному й методологічному відношеннях різновидах юснатуралізму.

Література

1. Сливка С.С. Об'єкт і предмет філософії права. *Проблеми філософії права*. 2018. Т. VI-VII. С. 42-48.
2. Цуркан-Сайфуліна Ю. Сучасні інтерпретації природно-правової доктрини щодо права і влади. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/6/part_1/4.pdf
3. Дидикин А.Б. Современные теории естественного права и классическая традиция. *Schole. Философское антиковедение и классическая традиция*. 2014. Т. 8. № 2. С. 418-424.
4. Бачинін В.А., Журавський М.І. Філософія права: словник. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2016. С. 268.
5. Костенко О.М. Основне питання правознавства з позицій соціального натуралізму. *Проблеми філософії права*. 2017. Т. I. С. 73, 75.
6. Мироненко О.М. Права і свободи людини у документах Великої французької революції. НАН України; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького. Київ, 2010; Мироненко О.М. Права і свободи людини у західній політико-правовій ідеології XVII–XVIII ст.; НАН України; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького. Київ, 2010.
7. Рабінович С.П. Природно-правові підходи в юридичному регулюванні: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. 576 с.